

NOBILIMEA ROMÂNEASCĂ ARĂDEANĂ ÎN VEACURILE XIX-XX. FAMILIA PETRANU DE ILEANDA – DESTIN ȘI ISTORIE

Felicia Aneta Oarcea*

Cuvinte cheie: Arad, familia Petranu de Ileanda, nobilimea românească, istorie, patrimoniu

Keywords: Arad, Petranu de Ileanda family, Romanian nobility, history, heritage

În labirintul căutărilor despre trecutele vieți de nobili, gândurile s-au oprit asupra longevivei familii Petranu de Ileanda, a cărei istorie de peste 250 de ani de nobilitate suscită noi preocupări de decriptare a unui univers, clădit cu multă trudă și perseverență, ancorat de-a lungul vremurilor în tradițiile, spiritualitatea și cultura românească. Căci se cuvine la cei 130 de ani de la nașterea istoricului de artă Coriolan Petranu, unul dintre “părinții” muzeologiei românești, să reaşezăm în panteonul generației dătătoare de noi valori un destin frânt prea devreme.

Vechile consemnări amintesc despre familia Petranu “de Ileanda”, Petrán sau Petrean de Nagy Ilonda (Ileanda, județul Sălaj), care a fost înnobilită de principele transilvănean G. Rákoczy, în anul 1650, pentru servicii militare. Însemnele le-au recăpătat peste mai bine de jumătate de veac Matei și Mihai Petranu în 1716, care s-au remarcat prin fapte de vitejie.¹

* Complexul Muzeal Arad, Piața George Enescu, nr. 1, e-mail: felly_oarcea@yahoo.com

¹ Complexul Muzeal Arad, *Colecția de Istorie, Fond Muzeu Oraș* (C.M.A., C.I., F.M.O.), nr. inv. 12158; Il. 1: Diploma de înnobilitare din 1716 a familiei Petranu. O descriere a acesteia a realizat-o Augustin Mureșan, “O stemă a Petranilor, ramură din zona Aradului”, Doru Sinaci, Emil Arbonie, eds., *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat-Crișana, 95 de ani de la Marea Unire*, vol. VII (Arad: “Vasile Goldiș” University Press, 2013), 60–65. Acesta a scris următoarele: “Apelul la descrierea într-un scut în câmp de azur, pe o terasă deluroasă, verde, se află un graure negru cu ghearele roșii și ciocul roșu, ținând în el un ciorchine de strugure de culoare naturală. Scutul timbrat de un coif de argint, cu grile, în interior roșu, este suprapus de o coroană deschisă de aur, cu trei fleuroane, din al cărui cimier iese un leu de aur,

Numele unui urmaș al acesteia, statornicit la Măsca, Petranu Kosztin, apărea consemnat în conscripția din 1746.² Împărăteasa Maria Theresia a recunoscut titlul nobiliar al acestor cavaleri, în 14 martie 1773. Trei patrifamilii au rămas pe vetrele strămoșești, fiind amintiți în comuna Tresnea din Sălaj. Cele plecate din zona Sălajului au fost menționate în părțile Aradului, la Almaș și Șiria, unde a fost pomenit preotul Florianu Petranu.³

Străbătând timpul istoriei, doi dintre membrii acesteia au marcat cultura și spiritualitatea românească. Zestrea lor au transmis-o, din generație în generație, descendenților, care au păstrat unele documente și obiecte cu valoare memorială în propriile cuferele, altele fiind adăpostite de instituțiile de cultură din Arad, Cluj ori Sibiu. Un tezaur risipit, care ar merita reconstituit!

Reputatul profesor dr. Ioan Petranu a văzut lumina zilei în 19 ianuarie 1864, în casa lui Pavel și a Anei Petranu, din Măsca. Primii pași pe calea învățaturii i-a urmat în localitatea natală (1871–1875), secundarele la Arad (1875–1880) și Beiuș (1880–1883), iar pe cele clericale la Institutul Teologic-Pedagogic Arad (1883–1886). Beneficiar al unei burse a Fundației “Emanoil Gojdu”, vreme de patru ani (1885–1889), el și-a desăvârșit cariera profesională la Facultatea de Litere și Filosofie de la Universitatea din Budapesta, încununând-o, mai târziu, printr-un doctorat în filosofie (25 mai 1901).⁴

Despre el se menționează că “și-a dovedit erudiția și știința sa în limba și literatura română ca

limbat roșu, cu coada în sus și bifurcată, terminată în formă de o frunză și o floare, ținând în laba dreaptă superioară, ridicată, o sabie cu lama lată, de argint, mânerul și garda de aur. De sub coroană ies lambrechini, aur și azur în dreapta și argint și roșu, în stînga. Dedesubt s-a scris un text însoțitor cu litere capitale de aur în limba latină glăsuiește: ARMA PRO MATHIA ET MICHAELE PETRAN/PATENTER CONFECTA/ANNO DOMINI MDCCXVI”.

² Gheorghe Ciuhandu, *România din Câmpia Aradului de acum două veacuri* (Arad: Tipografia Diecezană, 1940), 169.

³ Ioan Cavaler de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobiliare române* (Cluj-Napoca: Editura Societății Culturale Pro Maramureș “Dragoș Vodă”, 2003), 87, 95, 294.

⁴ Pavel Vesa, *Clerici cărțurari arădeni de altădată* (Arad: Editura Gutenberg Univers, 2008), 233; *Biserica și Școala XXV* (1901): 223; Melentie Nica, “Dr. Ioan Petranu (1864–1904),” în *Anuarul Liceului Pedagogic pe anul școlar 1972–1973* (Arad, 1973): 207.

principal, de asemenea în Istoria literaturii maghiare și din filologia latină ca studii secundare”⁵ Mărturie a acelor timpuri, este diploma de doctor, păstrată în colecțiile muzeului arădean, care a fost preluată, în 1990, de antropologul dr. Elena Rodica Colta de la Ileana Florea, soția cunoscutului folclorist I. T. Florea, apropiată a Deliei Olariu, nepoata lui Ioan Petranu.⁶ Documentul în limba latină, timbrat, prezintă sigiliul în ceară roșie al universității și poartă semnătura doctorului în drept canonic și știința religiei, Kisfaludi Árpád Béla, și a dr. în filosofie Medweczky Frigyes.⁷

Periplul său didactic a început la Gimnaziul “Andrei Șaguna” din Brașov, în anul școlar 1888–1889. Revine pe melegurile arădene, căsătorindu-se în vara lui 1889 cu aleasa inimii lui, Aurelia (1874–1965), fiica lui Miron și a Sidoniei Onu, oameni înstăriți din Covăsânț.⁸ Rodul dragostei lor au fost cei doi copii, Coriolan și Veturia.⁹

La Șiria, în 2/11 septembrie 1889, a primit Sfintele Taine ale preoției. Harul și dăruirea sa, îl aduc în rândul cadrelor didactice de la Preparandia din Arad (1890–1904). Devenit titular definitiv la catedra de limba și literatura română (6 august 1896), împreună cu familia, s-a mutat la Arad, achiziționându-și o casă, pe strada Brancovici.¹⁰

Preotul-profesor a fost apreciat ca un continuator demn al dascălilor Preparandiei. Până în 1893–1894, a slujit la parohia din Șiria. Și-a completat veniturile predând ore de religie la Gimnaziul Regal de Stat din Arad.¹¹ A îndeplinit funcția de asesor onorar în Senatul Școlar și a predat cursuri

⁵ Nica, “Dr. Ioan Petranu,” 207.

⁶ C.M.A., C.I., F.M.O., nr. inv. 12170. Diploma a fost înregistrată oficial în patrimoniul Complexului Muzeal Arad, potrivit Procesului verbal nr. 22, din 9 ianuarie 2013. Il. 2: Diploma de doctor în literatură și filosofie a lui Ioan Petranu.

⁷ Elena Rodica Colta, “Doi cărturari, foști studenți la Budapesta: Ioan și Coriolan Petranu,” în Maria Bérenyi, ed., *Simpozion. Comunicările celui de al XV-lea simpozion al cercetărilor români din Ungaria* (Giula, 2006), 19.

⁸ Vesa, *Clerici cărturari*, 233

⁹ C.M.A., C.I., F.M.O., nr. inv. 12171. Il. 3: Familia Petranu și cei doi copii: Veturia și Coriolan.

¹⁰ Ibid., nr. inv. 12176. Il. 4: Casa familiei Petranu din Arad.

¹¹ Azi Colegiul Național “Moise Nicoară”.

învățătorilor necalificați. Din anul școlar 1900–1901, a deținut funcția de director la Școala Civilă de Fete, aflată sub patronajul Episcopiei Aradului. Desemnat președinte al Societății de lectură, din 30 septembrie 1902, profesorul dr. Ioan Petran a îndeplinit și slujba de asesor consistorial și membru în comisia de examinare a candidaților la preoție, ce și-a desfășurat activitatea la Consistoriul Eparhial din Arad.¹²

Susținător al fondării unei reuniuni și a unui fond preoțesc, alături de preotul Cornel Lazăr, dr. Ioan Petran a semnat Apelul “litografiat”, prin care milita pentru ca toți clericii “să pună la cale, prin protopopul tractual, convocarea unor conferințe tractuale, spre a alege unu sau doi preoți reprezentanți ai preoției, ca membrii ai comitetului inițiator”.¹³

Ca autor al unor materiale didactice, el s-a străduit să introducă operele poeților și prozatorilor români în manuale școlare.¹⁴ Manualul de gramatică pentru clasa a III-a conținea poezia lui Vasile Alecsandri, *Către îngerul păzitor*, a lui Anton Pan, *Călătorul și stejarul*, iar de George Coșbuc, *Cântec*; iar pentru elevii de clasa a IV-a, *Lupul și momița*, *Sfârșitul iernii* de Vasile Alecsandri, *Racul, broasca și o știucă* de Alexandru Donici și *Muma lui Ștefan cel Mare* de Dimitrie Bolintineanu. A îmbogățit literatura didactică prin elaborarea *Istoriei limbii și literaturii române*¹⁵, lucrare neterminată în anul 1903 din care s-au păstrat 72 de pagini, în manuscris, care reprezintă partea introductivă ce fusese predată elevilor preparandiali.¹⁶

Setea nestăvilită de a cunoaște universul liric popular românesc l-a îndemnat să sădească în sufletele elevilor Institutului Pedagogic dragostea pentru

¹² Nica, “Dr. Ioan Petranu,” 207–208.

¹³ Vesa, *Clerici cărturari*, 234.

¹⁴ C.M.A., C.I., *Fond Petranu (F.P.)*, nr. inv. 657–662: *Gramatica română pentru învățământul secundar*, partea I, Etimologie (Arad, 1896); *Câteva cestiuni filologice și încă ceva* (Arad, 1896); *Gramatica română pentru învățământul secundar*, partea II, Sintaxa (Arad, 1897); *Gramatica română pentru școlile primare*, partea a II-a pentru clasa a IV-a (Arad, 1900); *Gramatica română pentru școlile primare*, partea I, pentru clasa a III-a (Arad, 1901); *Gramatica română pentru învățământul secundar*, Sintaxă, partea a II-a, ediția a II-a (Arad, 1902).

¹⁵ Manuscrisul cuprinde o introducere și două părți. Partea introductivă se referă la: Noțiunea istoriei literaturii, Importanța istoriei literaturii române, Formarea limbii și naționalității române, Cele mai vechi urme de limbă, Numele și numărul românilor, Dialectele limbii române și Istoria scrierii la români. Partea întâi, denumită *Literatura populară*, cuprinde: 1. Literatura populară nescrisă, 2. Literatura populară scrisă. Partea a doua are următorul conținut: I. Literatura secolului al XVI-lea, cu două subcapitole: Manuscrisele cele mai vechi și cărțile tipărite în acest veac și Literatura secolului al XVI-lea; II. Literatura secolului al XVII-lea, cu trei subcapitole: 1. Literatura bisericească în Transilvania, Muntenia, Moldova; 2. Literatura juridică; 3. Cronografia, Poezia; Epoca fanariotă (1711–1821), cu trei subcapitole: a. Literatura bisericească și b. Literatura cronicarilor și istoricilor.

¹⁶ C.M.A., C.I., *F.P.*, nr. inv. 663; Nica, “Dr. Ioan Petranu,” 213; Colta, “Doi cărturari,” 20.

folclor. El aprecia că “... aceste datini, obiceiuri și credințe sunt comori neprețuite lăsate nouă de străbunii noștri drept moștenire”. În virtutea acestui crez, el a solicitat elevilor săi să adune acest tezaur din localitățile natale, obținând 22 de caiete cu doine, cântece, strigături, colinzi din satele Pecica, Semlac, Șiria, Socodor, Cherechiu și Drauț. Un carnet plin cu cântece populare a ajuns în Arhiva de Folclor din Cluj.¹⁷

Una dintre colecțiile întocmite cu învățăceii săi s-a intitulat *Colecțiunea poeziilor populare*, publicate în ziarul *Tribuna Poporului* din Arad. Într-unul din manualele sale, eruditul profesor a pomenit de propria-i *Colecție de poezii naționale*.¹⁸

Filolog pasionat, cercetător al valorilor bibliofile din părțile arădene, a semnalat existența la Cuvin a *Cărții românești de învățătură* a lui Varlaam (1643), la Galșa a unui *Ceaslov* vechi și o *Psaltire* (Bălgrad, 1651). Rămâne cunoscut în epoca sa pentru demersurile făcute către autoritățile ecleziastice locale pentru adunarea și conservarea cărților teologice.¹⁹

Efervescența culturală românească de la finele veacului al XIX-lea și debutul următorului, îl surprind între intelectualii care au militat pentru extinderea învățării limbii și răspândirea literaturii române. I s-a încredințat, în 1901, de către episcopul Iosif Ioan Goldiș redactarea *Calendarului diecezan* împreună cu Vasile Mangra, Roman Ciorogariu și Adrian P.

Membru de seamă, bibliotecar, secretar, membru al Cabinetului de lectură, membru al direcțiunii Asociației Naționale pentru Cultura și Conservarea Poporului Român, din 1891, el s-a remarcat prin preocuparea pentru îmbogățirea patrimoniului bibliofil. A susținut diverse conferințe, fiind apreciat pentru activitatea redacțională. Alături de dr. P. Pipoș și Traian Puticiu a contribuit la apariția broșurii *Conferințe publice* (Arad, 1895). O atenție sporită a acordat situației școlilor medii confesionale românești, din Transilvania, pe care a expus-o în articole precum *Școalele noastre medii în anul școlar 1896–1897* sau *Școlile noastre secundare în anul școlar 1897–1898*.²⁰

Spirit filantropic, el a înființat Fundația “Ioan Petranu”, ale cărei venituri erau administrate de ASTRA. Și-a propus premiarea dascălilor care “se vor distinge pe terenul învățământului și îndeosebi în propunerea limbii române” și acordarea unor burse tinerilor studioși. În anul universitar 1911–1912, au fost acordate două burse a câte 300 de coroane.²¹

¹⁷ Colta, “Doi cărturari,” 19–20.

¹⁸ Nica, “Dr. Ioan Petranu,” 220.

¹⁹ Vesa, *Clerici cărturari*, 237; Nica, “Dr. Ioan Petranu,” 220.

²⁰ Nica, “Dr. Ioan Petranu,” 221.

²¹ Vesa, *Clerici cărturari*, 238.

A lăsat în urma sa numeroase caiete de culegeri, nepreluicate și nepublicate, care au fost donate de fiul său Coriolan, în 17 iulie 1941, Bibliotecii Astra din Sibiu.

Destinul său a fost frânt prematur, în urma unei pneumonii, în 4/17 ianuarie 1904, la numai 40 de ani. Moștenirea culturală, lăsată nouă a fost pusă în slujba neamului românesc, atât cât vitregia vremurilor a îngăduit-o.²²

Coriolan Petranu²³ a văzut lumina zilei, în 23 ianuarie 1893, în casa profesorului dr. Ioan Petranu și a Aureliei, unde a copilărit alături de sora sa, Veturia.²⁴ Rămânând orfani, cei doi au crescut sub îndrumarea energice a mamei.

Absolvent al prestigiosului Gimnaziu Regal de Stat²⁵, formația intelectuală și-a conturat-o în mediile cosmopolite academice budapestane, berlineze ori vieneze. Înscris la Facultatea de Drept și Științe Politice a Universității Regale Maghiare din Budapesta (1911), încă din timpul studenției, a activat în cadrul Societății “Petru Maior”, îndeplinind funcția de notar, conform Memorialului jubiliar al sus amintitei societăți. În 10 decembrie 1911, el a susținut conferința *Pictura și direcțiile ei moderne*.²⁶ Un an mai târziu, textul conferinței *Literatura rusă înainte de Puskin*, expusă la Societatea Academică “Petru Maior” din Budapesta, a fost publicat în periodicul arădean *Românul*.²⁷

Avid de cunoaștere, în anul universitar 1912–1913, s-a transferat la Universitatea Friedrich-Wilhelm din Berlin, avându-l ca profesor pe Adolf Goldschmied (1863–1944), “personalitate prestigioasă aparținând generației lui Emil Mále, Wilhelm Vöge, Bernard Berenson, Roger Fry, Aby Warburg et Heinrich Wölffin”, o generație care a impulsionat cercetarea în domeniul istoriei artei.²⁸ Ulterior, el s-a înscris la cursul de istoria artei al Facultății de Litere și Filosofie a Universității din Viena.

²² Colta, “Doi cărturari,” 18–20.

²³ C.M.A., C.I., F.M.O., nr. inv. 12173–12174. Il. 5: Coriolan Petranu (1893–1945).

²⁴ Ibid., nr. inv. 12179. Il. 6. Veturia Petranu (căs. Moldovan).

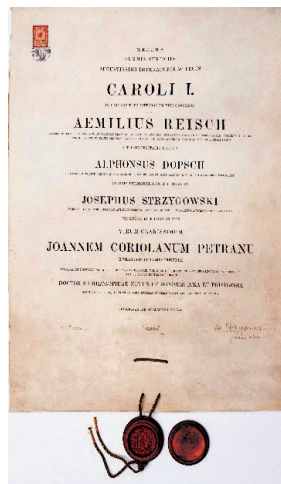
²⁵ Azi Colegiul Național “Moise Nicoară”.

²⁶ Colta, “Doi cărturari,” 21.

²⁷ *Românul* II (1912): 6, 8.

²⁸ Nicolae Sabău, Marius Porumb, “Coriolan Petranu (1893–1947) – chercheur de l’art transylvain,” *Transilvanian Review/Revue de Transylvanie* X (2001): 50.

Aici, a activat în cadrul Societății “România Jună”. Acei ani au pecetluit destinul său. A studiat istoria artelor și estetica și și-a desăvârșit cariera profesională printr-un doctorat în estetică, cu titlul *Problema conținutului și istoria artelor*, susținut la aceeași prestigioasă universitate, sub îndrumarea maeștrilor Josef Strzygowski și Max Dvořák, în 12 martie 1917.²⁹ Documentul pe pergament, cu sigiliu în ceară roșie, poartă semnătura reputaților profesori Josef Strzygowski, rectorului Aemilius Reisch și decanului Alphonsus Dopsch.³⁰ Acribia și spiritul metodic i-a îndemnat pe profesorii săi coordonatori, în 1921, să-i publice lucrarea la Universitatea din Viena. În trendul vremii, el a efectuat stagiul militar la Budapesta (1917).

Cu toate că a fost desemnat funcționar la Muzeul de Belle Arte din Budapesta (1917–1918), el a refuzat să rămână în capitala Ungariei. Și-a pus toată energia și profesionalismul la dispoziția Statului Român. Mediile politico-intelectuale ale Bucureștiului i-au fost ostile tânărului modelat de rigorile academice vieneze. La scurt timp, în 2 septembrie 1919, a fost desemnat conferențiar de istoria artelor la Universitatea “Ferdinand I” din Cluj “fiind primul specialist transilvănean de origine română al acestei discipline”.³¹ Munca asiduă la nou înființata catedră s-a concretizat în organizarea primului seminar de istoria artelor pentru studenți.³²

Istoricii de artă, reputații universitari Nicolae Sabău și Marius Porumb apreciau că activitatea lui Coriolan Petranu s-a concretizat în următoarele direcții: “1. Învățământul universitar și fondarea Seminarului de Istoria Artei la Cluj; 2. Recuperarea tezaurului transilvănean de la Budapesta și organizarea muzeelor din Transilvania; 3. Cercetarea artei transilvănene în general și a arhitecturii bisericilor de lemn în special și introducerea lor în circuitul valorilor europene”.³³

Eminentul om de cultură, considerat de specialiști unul din “părinții” muzeologiei românești, Coriolan, în calitatea sa de inspector al muzeelor din

²⁹ Colta, “Doi cărturari”: 22.

³⁰ C.M.A., C.I., F.M.O., nr. inv. 12.169. Il. 7: Diploma de doctor în istoria artelor. În 28 decembrie 1923, diploma îi va fi echivalată de Consiliul Facultății de Litere din Cluj cu cea de doctor în litere și filosofie și a fost autentificată de decanul Nicolae Drăganu.

³¹ Sabău, Porumb, “Coriolan Petranu (1893–1947),” 50.

³² George Manea, “Coriolan Petranu (1893–1945) – cercetător al artei populare din Transilvania”, *Ziridava* XI (1979): 987.

³³ Sabău, Porumb, “Coriolan Petranu (1893–1947),” 51.

Transilvania, Banat și Părțile Ungurene, dobândită la 20 ianuarie 1920, a făcut recomandări și a implementat noi directive de organizare și funcționare a acestora. Această muncă asiduă a concretizat-o în două lucrări: *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Trecutul, prezentul și administrarea lor* (București, 1922) și *Revendicările artistice ale Transilvaniei* (Arad, 1925).

Delegat al Guvernului român pe lângă Comisia de reparații de la Budapesta, el a expus într-un articol intitulat *L'occupation de Budapest par les roumains, le général H. H. Bandholz et les musées de la capitale hongroise en 1919*³⁴ tensiunile generate de cercurile politice maghiare referitoare la patrimoniul românesc depozitat temporar la Muzeul Național Maghiar din Budapesta. Intensele negocieri s-au concretizat în recuperarea lucrărilor artistice, care au fost imbarcate în șapte vagoane. Ulterior, în 1923, a participat la Conferința româno-maghiară de la București, moment care i-a adus recunoștința autorităților românești, fiind decorat cu Ordinul “Coroana României” în grad de cavaler.³⁵

Analizând situația muzeelor din Transilvania, a constatat cu tristețe că “Poate nicio activitate științifică ori socială nu este atât de rău apreciată în România întregită ca aceea a funcționarului de muzeu. ... Pe când în străinătate apar cărți și reviste științifice despre muzeologie, iar națiunile culte se întrec în dezvoltarea muzeelor existente, considerând activitatea muzeelor una dintre cele mai serioase, științifice, culturale, sociale, la noi cu excepția unui grup restrâns de intelectuali continuă sarcasmul și ironia”.

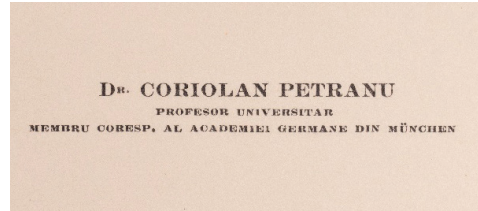
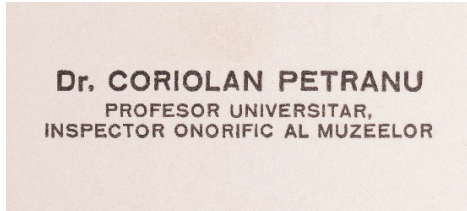
Cercetările etnografice transilvănene, precum și cele din domeniul artei le-a valorificat nu numai în studii și articole³⁶, ci a contribuit la constituirea unor colecții. Pilduitoare este cea de etnografie românească din Arad, concepută în

³⁴ Coriolan Petranu, “L'occupation de Budapest par les roumains, le général H. H. Bandholz et les musées de la capitale hongroise en 1919,” *Extrait de la Revue de Transylvanie* VI (1940): 1–13.

³⁵ Colta, “Doi cărturari”: 22–23.

³⁶ Enumerăm doar câteva dintre lucrările sale științifice publicate până în 1940: *Teatrul ca operă arhitectonică*, București, 1919; “Inhaltsproblem und Kunstgeschichte,” *Arbeiten des Kunsthistorischen Instituts der Universität Wien*, Bd. XXII (Wien, 1921); *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Les Musées de Transylvanie*. Cu 101 ilustr. (București, 1922); “Rumäniens Siebenbürgische Museen,” *Studien zur Kunst des Osten*, Josef Strzygowski zum 60. Geburtstag. (Hellerau, 1923); *Învățământul istoriei artelor la Universitatea din Cluj* (București, 1924); “L'insegnamento della Storia dell'arte presso l'Università di Cluj,” *Revista Pedagogică* XVII, 1 (Milano, Roma, Napoli, 1924); *Rolul istoricului de artă în Transilvania* (București, 1924); *Istoria generală a artelor. Renașterea. Două volume litografiate; Revendicările artistice ale Transilvaniei*. Cu 90 ilustr. (Arad, 1925); *Bisericile de lemn din județul Arad. Les églises de bois du département d'Arad*. Cu 55 planșe (Sibiu, 1927); “Muzeele, monumentele, învățământul artistic și viața artistică în Ardeal în ultimii zece ani,” *Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul. 1918–1928* (București, 1929); “Art and Museums Activities in Transylvania,” *Parnassus* (New-York, 1929); *Originea turnului la bisericile de lemn din Ardeal*, Volum omagial închinat dlui N. Iorga. Cu 10 ilustrații (Cluj, 1931); *L'Art romanin de Transylvanie* (București,

1925³⁷, în care scop directorul Palatului Cultural, prof. dr. Lazăr Nichi³⁸ a solicitat autorităților arădene “ordonanțarea sumei de 10.000 lei prevăzută în bugetul orașului pe exercițiul anului 1925 pentru înzestrarea muzeului etnografic cu scopul de a se colecționa din această sumă obiecte etnografice spre completarea colecției vechi”.³⁹

Preluând modelul universităților la care și-a desăvârșit cariera profesională, el a dotat catedra de istoria artei din Cluj cu cărți, planșe, diapozitive și mulaje. Grație prestigiului său internațional, la inițiativa sa profesori universitari din Europa au susținut aici cursuri și conferințe. Unul dintre aceștia a fost reputatul istoric de artă francez Henri Focillon, profesor de istoria artei la Sorbona, care l-a felicitat, prin scrisoarea din 2 noiembrie 1934, pentru maniera în care a evidențiat “trăsăturile originale ale arhitecturii din lemn a românilor transilvăneni”.⁴⁰

Propria-i metodologie didactică a expus-o în broșura *Învățământul istoriei artei la Universitatea din Cluj* (1924), fiind adeptul “școlii strzygowskiene”, care avea ca direcții cercetarea de teren, observarea și investigația vizuală.⁴¹

Prestigiul său a sporit și prin numirea sa ca membru în Comitetul Permanent al Congreselor Internaționale. Intervențiile, conferințele și expunerile despre arta românească transilvăneană le-a realizat la Berna, Stockholm, Sofia, Varșovia ori Paris. Grație excepționalelor contribuții științifice, Academia din München l-a desemnat membru corespondent.⁴²

În călătoriile sale de studii prin Transilvania, acesta s-a bucurat de prezența

1938); *L'influence de l'art Populaire* (Bucarest, 1939); *Die Renaissancekunst Siebenbürgens* (Leipzig, 1939); *Necesități, îndrumări, idealuri și realizări* (București, 1940).

³⁷ Colta, “Doi cărturari”: 23.

³⁸ Detalii despre viața și activitatea prof. dr. Lazăr Nichi vezi: Felicia Aneta Oarcea, “Pe urmele generației Marii Uniri. Dr. Lazăr Nichi (1884–1953). Director al Palatului Cultural. Repere biografice,” *Banatica* 31/2 (2021): 429–444.

³⁹ Serviciu Județean al Arhivelor Naționale Arad (SJANA), *Fond Primăria Municipiului Arad*, dosar nr. 4/1923–1924, f. 25.

⁴⁰ Sabău, “Coriolan Petranu (1893–1947),” 53.

⁴¹ Colta, “Doi cărturari,” 24; Sabău, “Coriolan Petranu (1893–1947),” 54–55.

⁴² Colta, “Doi cărturari,” 24; C.M.A., C.I., F.M.O., nr. inv. 12178. Il. 8, 9: Cărți de vizită ale lui Coriolan Petranu.

unor importanți oameni de cultură, printre care îl putem aminti pe Gheorghe Ciuhandu.⁴³ În spirit monografic, a inventariat și descris bisericile din lemn și monumentele din județele Arad, Bihor, Hunedoara și Maramureș, “studiul acestora devenind piatra unghiulară a edificiului său științific”. Vastul material depus la Seminarul de Arte s-a concretizat doar în volumele *Bisericile de lemn din județul Arad* (Sibiu, 1927), *Monumente istorice din județul Bihor I* (Sibiu, 1931) și *Bisericile de lemn ale românilor ardeleni* (Sibiu, 1934).⁴⁴

După Dictatul de la Viena (30 august 1940), universitarii clujeni s-au refugiat la Sibiu. În acele vremuri tulburi, Coriolan Petranu și-a mutat acolo o parte din lucrurile personale și biblioteca. Colecția lui de artă a rămas depozitată la Muzeul Brukenthal. Câteva obiecte, fotografii, diapozitive, cărți sau scrisori fac parte din patrimoniul Institutului de Arheologie și Istoria Artei.

După moartea subită a reputatului istoric de artă, mama acestuia, Aurelia, a dorit ca biblioteca și arhiva profesorului să rămână în posesia universității clujene, cu condiția denumirii catedrei de istoria artei, Coriolan Petranu. Fiindcă această instituție a refuzat propunerea, Aurelia a trimis bunuri din colecția de artă la București, oraș în care s-a stabilit, mai târziu, Ionel Moldovan, fiul Veturiei Petranu (1891–1971).⁴⁵ Căsătorită Moldovan, ea a avut doi copii, pe Ionel și Delia, căsătorită Olariu.⁴⁶

Arhiva personală care conține acte, fotografii, manuscrise inedite, scrisori și fragmente de ziare, dar și bogata-i bibliotecă, ajunsă la Biblioteca Județeană Arad, în colecțiile unor specialiști sau rămasă în cea a familiei, descriau universul lui Coriolan Petranu, cel care a încropit o expunere a lor într-un muzeu. Risipirea colecției a dezintegrat “lumea” lui, făcând aproape imposibilă realizarea unei expoziții istorico-documentară sau de artă.⁴⁷ Salvator ar fi un document pregătit pentru conferința *Stilul interioarelor* în care își descria propria colecție de artă.⁴⁸ Specialiștii apreciază că tezaurul risipit ar fi valorat înainte de cel de-al Doilea Război Mondial 6–8 milioane lei.⁴⁹

Personalitatea complexă a lui Coriolan Petranu trădează colecționarul împătimit, care a apelat la meșteri pentru a restaura și conserva obiectele selecționate de el însuși. Atent la fiecare detaliu, a analizat starea de conservare a pieselor, de pe care el însuși “șterge praful, aspiră, lustruiește” căci nimeni nu o

⁴³ Vesa, *Clerici cărturari*, 335.

⁴⁴ Colta, “Doi cărturari,” 25.

⁴⁵ SJANA, *Colecția Registre Stare Civilă, Oficiul Parohial Ortodox Român Arad*, f. 130.

⁴⁶ Informație orală obținută prin bunăvoința dnei dr. Elena Rodica Colta.

⁴⁷ Elena Rodica Colta, “Un tezaur risipit: Colecția de artă Coriolan Petranu,” *Studii și comunicări* II (1994): 40–41.

⁴⁸ C.M.A., F.P., nr. inv. 1413.

⁴⁹ Colta, “Un tezaur risipit,” 40–41.

putea face mai bine decât proprietarul însuși. Imaginea interioarelor “învăluite în mătăsuri și catifele grele, cu mobile masive, cu argintării, porțelanuri și multă sticlă de Boemia” dezvăluie “omul sobru și elegant, format la severa școală estetică vieneză, trăgând ceasornicele sau lustruind armele din panoplii”.⁵⁰

În anii din urmă, cercetătorii s-au aplecat asupra prodigioasei sale cercetări în domeniul artei, îmbogățind istoriografia românească. Timp de două decenii, reputatul universitar Nicolae Sabău a publicat o serie de articole despre activitatea pedagogică și de cercetare a lui Petranu. Sub coordonarea sa și în colaborare cu Corina Simon și Vlad Țoca, s-a publicat volumul monografic *Istoria Artei la Universitatea din Cluj (1919–1987)*, vol. I, la Presa Universitară Clujeană, în anul 2010. O excepțională operă, desfășurată pe 618 pagini și 77 de ilustrații⁵¹, care rămâne o moștenire de neprețuit pentru generațiile de astăzi și cele viitoare.

Girat de profesionalism, acribile și spirit vizionar, patrimoniul fragmentat de vitregia vremurilor ni l-a lăsat nouă, cu speranța nemărturisită că memoria sa va fi reabilitată de istorici și cercetători.

Firul vieții sale s-a rupt în 17 iulie 1945, lăsând o moștenire greu de egalat. Unul din biografiile săi nota “a dispărut nu numai unul dintre cei mai valoroși profesori pe care i-a avut universitatea clujeană, ci și un caracter fiindcă sub ținuta rezervată și elegantă Coriolan Petranu ascundea o nebănuită sensibilitate și o inimă de rară loialitate”.⁵²

Generația de la cumpăna veacurilor XIX-XX și-a ancorat propria identitate în tradițiile, cultura și spiritualitatea poporului român. Clădită cu multă trudă și perseverență, cunoscători ai limbilor maghiară, germană, franceză, italiană, ei au ținut în jurul lor o poveste demnă de urmat.

Identitarul românesc transmis intergenerațional a străbătut veacurile. Tăcerea așternută de autoritățile comuniste peste cei care au croit o lume a nobilității românești într-un spațiu multiethnic, multiconfesional și plurilingvistic a fost ruptă de unii istorici și cercetători. Pornind de la vechi scrieri, în anii din urmă, ei au reșus în galeria nobilimii din părțile arădene pe cea românească. Deloc întâmplător, sociologul David Riesman a susținut că regimurile totalitare au fost “incapabile să distrugă psihologic oamenii și să-i reeduce”, pentru că “puterea relațiilor de familie, a tradițiilor și a moravurilor” a fost liantul care a sfidat timpul.⁵³

Înscriindu-se în șirul longevivelor familiei nobiliare românești care de mai bine de două veacuri a pecetluit cultura și spiritualitatea românească, Petranu

⁵⁰ Colta, “Doi cărturari,” 47–48.

⁵¹ Sabău, “Coriolan Petranu (1893–1947),” 21–50.

⁵² Colta, “Un tezaur risipit,” 39–51; Colta, “Doi cărturari,” 21–25;

⁵³ J. Scholten, *Tovarășul baron. O călătorie în lumea pe cale de dispariție a aristocrației transilvane* (București: Editura Corint, 2015), 13–14.

de Ileanda a adus obolul său pe altarul neamului. Unul dintre “părinții” muzeologiei românești, reputatul profesor de istoria artelor, Coriolan Petranu a rămas în memoria descendenților ori în cea colectivă, un erudit a cărui noblețe și patrimoniu identitar le-a transmis urmașilor. Nouă generațiilor de astăzi ne-a lăsat o moștenire de neprețuit.

THE ROMANIAN NOBILITY FROM THE ARAD AREA
IN THE 19TH AND 20TH CENTURY. PETRANU FAMILY
OF ILEANDA – DESTINY AND HISTORY

Abstract

In the labyrinth of discovering the past lives of the Romanian nobility, our thoughts have stopped on the longevous Petranu Family of Ileanda whose history of over 250 years of nobility raises new interests of deciphering a universe, anchored in traditions, spirituality, and Romanian culture throughout the ages. Old records mention that the Petranu Family of Ileanda was ennobled by the Transylvanian Prince G. Rákoczy, in 1650, for military services. Over the history, two of the members of this family marked the Romanian culture and spirituality. The renowned priest-professor Dr. Ioan Petranu (1864–1904) was an author of school textbooks, a well-known collector of folklore, a passionate philologist, and a researcher of the most important bibliophile documents from the parts of Arad. His son, Coriolan Petranu (1893–1945), a university professor at the Institute of Archeology and the History of Art from Cluj-Napoca, was considered a pioneer in the field of Romanian museology. His prodigious activity was always driven by professionalism, conscientiousness, and visionary spirit. Over the time, he remains a model for us, the generation of today. We consider it appropriate, at the celebration of 130 years since he was born, to reinstate him in the pantheon of the Romanian nation, creator of new cultural and spiritual values.